

Sociometrie door nominatie bij prelinguaal dove adolescenten*

M. BROESTERHUIZEN**

Instituut voor Doven, Sint-Michiëlsgestel

C. F. M. VAN LIESHOUT en J. M. RIKSEN-WALRAVEN

*Vakgroep Ontwikkelingspsychologie
Katholieke Universiteit Nijmegen*

Samenvatting

Bij normaal-horende kinderen kunnen door middel van sociometrisch onderzoek twee groepen risico-kinderen worden onderscheiden, verworpen en genegeerde kinderen. In een onderzoek bij 109 adolescenten op verschillende scholen op een instituut voor doven werd een typologie van sociometrische status gevonden die overeenkomt met onderzoeksbindingen bij horende kinderen in het reguliere onderwijs.

Discriminant en factoranalyse laten hetzelfde patroon van sociometrische status en sociale waardering zien als bij horende kinderen. De auteurs komen tot de conclusie dat nominatie door leeftijdgenoten ook bij dove jongelui een valide manier is om sociale competentie te meten. De resultaten weerspreken de veelgehoorde meningen van klinici dat verbale methoden van onderzoek niet geschikt zijn voor gebruik bij prelinguaal doven, en dat relaties in groepen dove kinderen verschillen van die bij horenden.

1 Inleiding

De sociale competentie van kinderen is een 'complex geheel van gedragingen en eigenschappen die een kind in staat stellen op

* Dit onderzoek vond plaats in het kader van een studie naar de predictie van sociaal-emotionele ontwikkelingsproblemen bij dove kinderen en werd gesubsidieerd door de Mgr. van Overbeekstichting.

** Met dank aan M. Driessen en N. Manders, orthopedagogen, voor hun hulp bij de data-verzameling.

adequate wijze met personen in de omgeving te interacteren' (Prins, Rothfuchs, Ferguson & Van Lieshout, 1986). Uit onderzoek bij normaal-horende kinderen blijkt dat sociale competentie in belangrijke mate kan worden bepaald aan de hand van sociometrische status (Coie, Dodge & Coppotelli, 1982; Coie & Kupersmidt, 1983). Sociometrische status is niet alleen indicatief voor actuele sociale competentie van kinderen, maar is ook predictief voor psychosociale aanpassing in latere levensfasen (Parker & Asher, 1987). Bij een verworpen sociometrische status vindt men vaak een combinatie van afwijzing door leeftijdgenoten en agressie, hetgeen een consistente predictor is voor latere psychosociale aanpassingsproblemen, zoals voortijdig schoolverlaten en criminaliteit. Verlegenheid en teruggetrokkenheid, gevonden bij kinderen met een genegeerde sociometrische status en door veel klinici en ouders gezien als indicaties voor problemen in relaties met leeftijdgenoten, zijn minder duidelijke voorspellers voor latere aanpassingsproblemen. Een periode van verlegenheid en teruggetrokkenheid wordt echter vaak gevonden in de levensgeschiedenis van mensen met psychosociale problemen (Parker & Asher, 1987).

Door middel van sociometrie kan men kinderen die risico lopen ten aanzien van hun sociale ontwikkeling, op het spoor komen. Sociometrie zou daarom een heel waardevol instrument kunnen zijn voor onderzoek bij dove kinderen. Uit verschillende onderzoeken blijkt immers dat psychosociale problemen bij dove kinderen meer voorkomen dan bij horende kinderen (zie voor een overzicht: Meadow, 1981), vaak in relatie met meervoudige handicaps (vgl. Vernon, 1982).

Tot nog toe is er nog weinig sociometrisch onderzoek in groepen dove kinderen uitgevoerd, en bij het onderzoek dat is gedaan, zijn alleen nonverbale methoden gebruikt, zoals in de studies van Kennedy, Northcott, McCauley & Williams (1976) en Hagborg (1987; 1989). Zij maakten gebruik van een nonverbale methode, HIFTO ('How I Feel Towards Others'), die door MacMillan en Morrison (1980) en Morrison (1981) ook is gebruikt bij moeilijkerlerende leerlingen op scholen in Californië.

Hierbij wordt leerlingen gevraagd elke medeleerling in te delen in een van vier categorieën ('aardig' = lachend gezicht; 'gewoon' = neutraal gezicht; 'onaardig' = somber gezicht; 'weet ik niet' = vraagteken). Kennedy et al. en Hagborg vonden geen verschillen in sociale acceptatie tussen gehoorgestoorde en normaal-horenden. Kennedy e.a. onderzochten echter slechts een beperkt aantal gehoorgestoorde kinderen en dan nog kinderen op reguliere scholen (15 kinderen met een hoorverlies tussen 48 en 110 dB). Hagborg (1987, 1989) onderzocht kinderen met een hoorverlies van meer dan 70 dB in klassen voor doven, en vond bij 144 jongelui (gemiddelde leeftijd 17 jaar) een patroon van seksen en raciale voorkeur zoals dat ook bij normaal-horende adolescenten wordt gevonden.

Desalniettemin zijn twee bezwaren tegen deze onderzoeken aan te voeren. Het eerste bezwaar betreft de validiteit van het door hun gebruikte instrument, te weten HIFTO. Met deze methode worden acceptatie en afwijzing onvoldoende als van elkaar onderscheiden aspecten van sociale waardering onderzocht, wat het onmogelijk maakt twee groepen niet-populaire kinderen van elkaar te onderscheiden, nl. genegeerde en verworpen kinderen (Coie et al., 1982). Het tweede bezwaar betreft de aard van hun onderzoeksgroepen, die moeilijk kunnen worden vergeleken met Nederlandse dove kinderen. Een deel van de kinderen uit de studies van Kennedy e.a. en Hagborg kunnen naar Nederlandse maatstaven niet als doof worden beschouwd en bezochten geen school voor dove kinderen. Deze kinderen zullen in Nederland veelal op scholen voor slechthorenden of zelfs in het reguliere basisonderwijs worden gevonden'. Sommige jongelui uit het onderzoek van Kennedy et al. zullen mogelijk door klasgenoten zelfs helemaal niet als gehoorgestoord zijn waargenomen. Onderzoeken bij Amerikaanse dove kinderen bieden dus onvoldoende houvast om te concluderen dat de daarin gebruikte methode tot valide resultaten leidt.

Het is echter evenzeer de vraag of men met de methode van Coie et al., die bij Nederlandse horende kinderen tot betrouwbare en valide resultaten leidt (cf. Van Lieshout, 1988), bij Nederlandse prelinguaal dove kinderen hetzelfde zou vinden. Om verschillende redenen kan dat heel anders zijn. De eerste reden betreft het verbaliteitsprobleem. Sociometrie door nominatie is een verbale onderzoeksmet-

hode en verschillende auteurs wijzen erop dat methoden van onderzoek die gebruik maken van verbale communicatie en leesvaardigheid, bij dove mensen tot minder betrouwbare resultaten leiden (vgl. Vernon & Ottinger, 1981).

Een tweede reden ligt in mogelijke culturele kenmerken van de onderzoeksgroep. Tegenwoordig wordt vooral in de Amerikaanse literatuur steeds meer uitgegaan van een sociologische definitie van doofheid. Dove mensen zouden leven in een heel eigen cultuur, met eigen normen, waarden en tradities (vgl. Higgins, 1977; Andersson, 1988). De vraag doet zich dan voor of bevindingen over betrouwbaarheid en validiteit van sociometrie door nominatie bij horenden transculturele geldigheid hebben.

Als dove kinderen behoren tot een andere cultuur dan horenden, leidt een voor de hand liggende oplossing van het verbaliteitsprobleem, die erin bestaat beoordelingen door medeleerlingen te vervangen door beoordelingen door leerkrachten, eveneens tot minder betrouwbare resultaten. Leerlingen en leerkrachten, die doorgaans normaal horend zijn, behoren dan tot verschillende culturen. Parker en Asher (1987) raden vervanging van groepsgenoten door leerkrachten als beoordeelbaar trouwens ook bij horende kinderen af, omdat leerkrachten bevooroordeeld kunnen zijn door hun kennis van de schoolprestaties, het geslacht of de sociale klasse van het kind. Ze maken lang niet zoveel interactie tussen leerlingen mee als de leerlingen zelf en bovendien houden leerkrachten en groepsgenoten er verschillende visies op na over wat gewenst en ongewenst sociaal gedrag is. Deze verschillen zouden zo mogelijk nog groter kunnen zijn als dove kinderen en hun horende leerkrachten behoren tot verschillende culturen.

In ons onderzoek willen wij nagaan in hoeverre sociometrie door nominatie bij prelinguaal dove leerlingen tot resultaten leidt die vergelijkbaar zijn met wat bekend is uit onderzoek van horende kinderen. Wij zullen ons hierbij richten op de factoriële en discriminatieve validiteit van sociometrie door nominatie.

Uit onderzoek met verschillende onderzoeksmethoden bij uiteenlopende groepen horende kinderen blijkt dat correlaten van acceptatie en afwijzing duidelijk te onderscheiden zijn. Coie et al. (1982) vonden door middel van nominatie door klasgenoten bij 9-

tot 14-jarige Amerikaanse kinderen in het reguliere onderwijs dat acceptatie door klasgenoten samenhangt met samenwerking en ondersteuning bieden, en afwijzing van spelbreken en ruziemaken. Bij factoranalytisch onderzoek van nominaties door medeleerlingen van een pedologisch instituut in Nederland op acht gedragsvragen en twee vragen naar acceptatie en afwijzing vond Roosen (1988) twee factoren: sociale voorkeur/coöperatie en afwijzing/agressiviteit. Vergelijkbare factoren werden gevonden bij factoranalytisch onderzoek van gedragsbeschrijvingen gebruikt bij paarsgewijze vergelijking door moeders en observatoren van spelgedrag van éénjarige kinderen (Van Lieshout, Van Seyen & De Baaij-Knoers, 1987). Het zou een krachtige ondersteuning voor de factoriële validiteit van sociometrie door nominatie bij dove adolescenten zijn als ook bij hen deze twee factoren worden gevonden.

Coie et al. (1982) onderscheiden de vijf door hen beschreven sociometrische statutypen op basis van de constructen sociale voorkeur en sociale invloed. Zij plaatsen de vijf statutypen op de assen *sociale voorkeur* (lopend van hoge mate van acceptatie + lage mate van afwijzing naar lage mate van acceptatie + hoge mate van afwijzing) en *sociale invloed* (lopend van lage mate van acceptatie + lage mate van afwijzing naar hoge mate van acceptatie + hoge mate van afwijzing). Aan de extremen van de as sociale invloed bevinden zich de genegeerde en controversiële kinderen; aan de extremen van de as sociale voorkeur de populaire en verworpen kinderen. Als deze typologie wordt teruggevonden bij prelinguaal dove adolescenten, is dat een ondersteuning voor de discriminatieve validiteit van sociometrie door nominatie bij deze groep kinderen.

2 Methode

2.1 Onderzochte kinderen

Aan het onderzoek participeerden 109 leerlingen (41 meisjes en 68 jongens; 79 interne en 30 externe leerlingen) van verschillende scholen van het Instituut voor Doven te Sint-Michielsgestel. Alle deelnemers waren prelinguaal doof (zie noot 1). Duidelijk meervoudig gehandicapte leerlingen (moeilijk- en zeer moeilijk-lerende, visueel-gehandicapte en autistische dove kinderen) deden niet mee. De gemiddelde leeftijd was 15.51 jaar, s.d. 1.82,

spreiding 11-19 jaar. De leerlingen zaten op verschillende scholen en internaten: 17 op een orale basisschool voor dove kinderen van 4 tot ongeveer 14 jaar; 40 op een orale school voor voortgezet onderwijs voor leerlingen van ongeveer 13 tot 20 jaar; 36 op een oraalgrafische school voor dove kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden van 4 tot 20 jaar, waarvan 16 in de middengroepen (tot \pm 14 jaar) en 20 in de bovenbouw (vanaf \pm 14 jaar); 16 op een school voor dove kinderen met extra spraak- en taalproblemen waar vingerspelling wordt gebruikt.

2.2 Werkwijze

Een gesprek over vriendschap en sociale relaties werd gehouden met elke schoolklas (klassegrootte 3 tot 7 leerlingen) die voor het onderzoek in aanmerking kwam. Daarin werd de leerlingen verzocht mee te werken aan een onderzoek naar de voorspelling van sociaal-emotionele ontwikkelingsproblemen bij dove kinderen. Vertrouwelijke verwerking van de gegevens en de mogelijkheid om medewerking aan het onderzoek te weigeren werden benadrukt. Wel werd naar voren gebracht dat de resultaten van het onderzoek van nut kunnen zijn om te voorkomen dat dove kinderen problemen in relaties met anderen krijgen. Slechts één leerling heeft medewerking geweigerd, en één hield er tijdens het onderzoek mee op. Eén leerling was ten tijde van het onderzoek ziek.

Elke deelnemer werd individueel onderzocht met het Sociometrisch Status Interview (vgl. Coie et al. 1982). Daarbij werd hun eerst een alfabetische lijst met namen van leerlingen van hun school of onderafdeling van hun school voorgelegd die meededen aan het onderzoek. Uit deze lijst moesten zij drie namen noemen bij elk van 26 gedragsvragen uit het Sociometrisch Status Interview. Bij elke vraag werd een korte uitleg gegeven. De vragen en de daarbij horende uitleg werden gegeven in gesproken, geschreven en/of gevingerspeld Nederlands en indien nodig met pantomime verduidelijkt. Een sociometrische status werd gedefinieerd op basis van twee van de 26 gedragsvragen, namelijk de 'aardig'-vraag (acceptatiescores) en 'onaardig'-vraag (afwijzingsscores). De statusbepaling vond plaats volgens het probabiliteitsmodel (vgl. Cillessen & Ten Brink, 1991) van Newcomb en Bukowsky (1983). Er werd gebruik gemaakt van een uitbreiding van dit model door Ten Brink (1985) voor gebruik in die gevallen

waarin kinderen minder dan drie namen bij een vraag noemen. Vooral in kleine groepen kan het gebeuren dat kinderen niet bij elke vraag drie namen kunnen of willen noemen. De p -waarde werd gesteld op .05 (voor verdere details vgl. Cillessen & Ten Brink, 1991).

Statusoekening vond als volgt plaats:

- a. Populair: een significant hoge acceptatiescore en een minder dan gemiddelde afwijzingsscore,
- b. Verworpen: een significant hoge afwijzingsscore en een minder dan gemiddelde acceptatiescore,
- c. Genegeerd: significant lage acceptatie- plus afwijzingsscore (een significant lage sociale invloedsscore),
- d. Controversieel: significant hoge acceptatie- en afwijzingsscores, of één van beide significant hoog en de andere boven het gemiddelde,
- e. Gemiddeld: geen significant hoge acceptatie- en afwijzingsscore en geen significant lage sociale invloedsscore.

3 Resultaten

3.1 Verdeling over de sociometrische statusgroepen

Op grond van de criteria van Ten Brink (1985) werden 16 populaire, 14 genegeerde, 3 contro-versieel, 22 verworpen leerlingen en 54 leerlin-

Tabel 1 De verdeling van sociometrische statutypen in ons onderzoek en de gecombineerde gegevens uit dertien onderzoeken in Nederland en de Verenigde Staten (Cillessen & Ten Brink, 1991)

Status	ons onderzoek ($N = 109$)	Cillessen en Ten Brink ($N = 5180$)
Populair	14.7	16.68
Gemiddeld	48.6	57.12
Genegeerd	13.8	6.66
Controversieel	2.8	3.34
Verworpen	20.2	16.20

χ^2 ($df = 4, N = 5289$) = 8.50, n.s.

gen met een gemiddelde status geïdentificeerd. Deze resultaten werden vergeleken met de gecombineerde gegevens uit dertien onderzoeken in Nederland en de Verenigde Staten (Cillessen & Ten Brink, 1991 bij horende kinderen waarbij sociometrische status ook aan

de hand van het probabiliteitsmodel werd bepaald. De verdeling over de sociometrische statusgroepen in de beide onderzoeken zijn weergegeven in Tabel 1. Er werd geen verschil gevonden tussen onze onderzoeksgroep en de gegevens van Cillessen en Ten Brink (χ^2 ($df = 4, N = 5298$) = 8.50, n.s.

3.2 De gedragsvragen

3.2.1 Factorstructuur

Factoranalyse werd uitgevoerd op 24 van de 26 gedragsvragen² uit het sociometrisch statusinterview (de 'aardig'- en 'onaardig'-vraag zijn niet in de analyse meegenomen).

Principale componentenanalyse leverde vijf factoren met een eigenwaarde groter dan 1 op. De scree-functie vertoonde echter een knik na de derde factor. Daarom werd de aandacht bij verdere analyse beperkt tot de eerste drie factoren, waarop een Varimax-rotatie werd toegepast. De resultaten hiervan zijn in Tabel 2 weergegeven.

De eerste factor verklaart 35.1% van de variantie en bestaat uit hoge ladingen voor de volgende gedragsvragen: 'begint ruzie met andere jongens en meisjes', 'bederft de sfeer', 'speelt de baas', 'maakt ruzie met volwassenen', 'kan iets terugzeggen als een ander tegen hem of haar moppert', 'stiekum', 'is een opschepper', 'is vlug boos', 'ziet er niet leuk uit', allemaal vragen die samenhangen met afwijzing door groepsgenoten. Dat is te zien aan de hoge positieve correlatie tussen de factorscore op deze factor en het aantal ontvangen nominaties op de 'onaardig'-vraag ($r = .77, p < .005$). We noemen deze factor Agressiviteit/Afwijzing.

De tweede factor neemt 17% van de variantie voor zijn rekening en heeft hoge ladingen voor de volgende gedragsvragen: 'helpt andere jongens en meisjes goed', 'werkt goed', 'kan goed met andere jongens en meisjes samenwerken', 'is een leidersfiguur', 'ziet er leuk uit', 'wil graag vriend van volwassenen zijn', en 'is zelfstandig'. De factorscores op deze factor hebben een hoge correlatie met het aantal ontvangen nominaties op de 'aardig'-vraag ($r = .77, p < .005$). We noemen deze factor Acceptatie/Coöperativiteit.

De derde factor verklaart 7.5% van de variantie en bestaat uit hoge ladingen voor 'is vlug verdrietig', 'is verwaand', en matige ladingen voor 'andere jongens en meisjes plagen hem/haar' en 'is verlegen'. We noemen

Tabel 2 Ladingen op drie geroteerde factoren en communaliteiten van 24 gedragsvragen uit het sociometrisch statusinterview

	Factor 1	Factor 2	Factor 3	h ²
begint ruzie met volwassenen	.86	-.14	.26	.82
bederft de sfeer	.86	-.15	.05	.77
speelt de baas	.85	-.05	.12	.73
maakt ruzie met volwassenen	.81	-.21	.13	.72
iets terugzeggen als iem. tegen hem/haar moppert stiekum	.79	.14	.16	.66
is een opschepper	.76	-.09	.06	.59
is vlug boos	.75	-.13	-.27	.66
ziet er niet leuk uit	.72	-.10	.34	.65
werkt niet goed	.66	-.37	.15	.59
is rustig en kalm	.56	-.41	.18	.52
	-.53	.51	.15	.56
kan andere jongens en meisjes goed helpen	-.12	.85	.01	.73
werkt goed	-.12	.80	-.13	.68
kan goed met andere jongens en meisjes samenwerken	-.21	.78	-.07	.66
is een leidersfiguur	.09	.76	.07	.59
heeft contact met andere jongens en meisjes	-.12	.75	.21	.61
ziet er leuk uit	-.23	.73	.35	.71
wil graag vriend van volwassenen zijn	-.11	.71	-.10	.52
is zelfstandig	-.19	.68	-.24	.55
is vlug verdrietig	.02	-.19	.74	.58
is verwaand	.15	.24	.65	.50
andere jongens of meisjes plagen hem/haar	.43	-.15	.44	.40
is verlegen	.05	-.36	.41	.30
volwassenen moeten hem/haar vaak helpen	.17	.13	.39	.20
Correlaties van de factorscores met de acceptatie- en afwijzingsscore:				
acceptatie-score	-.29	.77	.08	
afwijzingsscore	.77	.27	.17	

deze factor Kwetsbaarheid. De verworpen en de populaire groep hebben het hoogste gemiddelde op de factorscores van deze factor.

3.2.2 Discriminantanalyse

Om te onderzoeken of de sociometrische statusgroepen onderscheiden kunnen worden op basis van de gedragskenmerken, is een discriminantanalyse tussen de vijf sociometrische statusgroepen uitgevoerd op de 24 gedragsvragen. Daarbij werden twee discriminantfuncties gespecificeerd.

De eerste discriminantfunctie verklaart 63.9% van de variantie en heeft positieve correlaties met 'ziet er niet leuk uit', 'werkt niet goed', 'bederft de sfeer', 'begint ruzie', en negatieve correlaties met 'helpt andere jongens en meisjes goed', 'heeft contact met andere jongens en meisjes', 'ziet er leuk uit', 'kan goed samenwerken' (ladingen > .40). De score op deze discriminantfunctie heeft een hoge negatieve correlatie met de acceptatiescore ($r = -.72, p < .001$) en een hoge positieve

correlatie met de afwijzingsscore ($r = .62, p < .001$). Deze functie kan als het omgekeerde van sociale voorkeur worden beschouwd.

De tweede discriminantfunctie verklaart 26.0 % van de variantie en heeft positieve correlaties met de sociale invloedsscore ($r = .69, p < .001$) en nominaties op de gedragsvragen 'begint ruzie', 'heeft contact met andere jongens en meisjes', 'stiekum', 'helpt andere jongens en meisjes goed', en 'speelt de baas'. Deze functie heeft positieve correlaties met zowel de acceptatiescore ($r = .27, p < .01$) en de afwijzingsscore ($r = .47, p < .001$). Sociale invloed wordt dus zowel door positieve als negatieve gedragskenmerken bepaald (vgl. Coie et al., 1982).

In 74 van de 109 gevallen kon op grond van deze discriminantfuncties goed worden voorspeld tot welk statutype een leerling behoorde ($Chi^2 = 146.01, df = 16, p < .01$). In 35 van de 109 gevallen werd op grond van deze twee discriminantfuncties een verkeerde predictie gedaan. Hierbij ging het in 23 gevallen om

kinderen bij wie een gemiddelde status was vastgesteld maar een andere status was voorspeld (1 populair, 14 genegeerd, 2 controversieel en 6 verworpen). In 11 gevallen ging het om kinderen bij wie een gemiddelde status werd voorspeld, maar die een andere status hadden gekregen (2 populair, 4 genegeerd, 1 controversieel en 4 verworpen). In één geval ging het om een kind bij wie een genegeerde status was voorspeld, maar een populaire status was gevonden.

4 *Discussie*

De verdeling over sociometrische statusgroepen in dit onderzoek komt overeen met resultaten uit onderzoeken bij normaal-horende kinderen in Nederland en de Verenigde Staten. Dit zou in tegenspraak kunnen lijken met de bevinding uit ander onderzoek dat psychosociale problemen bij dove kinderen meer voorkomen dan bij horende kinderen (cf. Meadow, 1981). Sociometrische status is echter een groepskenmerk. Gedrag dat in groepen van horende kinderen tot afwijzing leidt, zou in groepen van dove kinderen in wat mindere mate tot afwijzing kunnen leiden. In dat geval zou het feit dat we eenzelfde percentage verworpen kinderen vinden, juist tegen de validiteit van dit sociometrisch onderzoek bij doven pleiten. Uit onderzoek bij horende kinderen blijkt echter dat sociometrische status ook in belangrijke mate wordt bepaald door kindkenmerken (Coie & Kupersmidt, 1983).

Men zou zich echter ook kunnen afvragen of psychosociale problemen bij Nederlandse dove kinderen wel meer voorkomen dan bij horende leeftijdgenoten. Epidemiologisch onderzoek naar psychosociale problemen bij doven is tot nog toe alleen uitgevoerd in de Verenigde Staten en Canada. Aan zulk onderzoek kleven methodologische problemen, vooral ten aanzien van samenstelling van de onderzoeksgroep. Greenberg en Kusché (1989) wijzen op cohorteffecten ten gevolge van epidemieën van doofheidsoorzaken, verschillen en veranderingen in onderwijsmethoden, verschillen in vroege diagnostiek en behandeling van dove kinderen. Vergelijkingen tussen dove kinderen van verschillende leeftijden, verschillende onderwijskundige achtergrond en uit verschillende landen zijn daardoor een zeer hachelijke zaak.

Een tweede belangrijke bevinding is dat

factoranalytisch onderzoek laat zien dat ook bij dove jongelui acceptatie/coöperativiteit en afwijzing/agressie twee onderscheiden aspecten zijn van waardering door groepsgenoten. Tevens blijkt uit een discriminantanalyse dat sociometrische statusgroepen bij onze dove onderzoeksgroep net als bij normaal-horende kinderen op de twee assen sociale voorkeur en sociale invloed kunnen worden geplaatst. Onze bevindingen komen inhoudelijk overeen met resultaten uit onderzoek bij horenden.

We vinden echter ook enkele inhoudelijke verschillen. In de eerste plaats zien we dat twee items uit het sociometrisch interview, 'kan iets terugzeggen als een ander tegen hem/haar moppert' en 'andere jongens en meisjes plagen hem/haar', een andere samenhang hebben met acceptatie en afwijzing dan Coie et al. bij horende kinderen vonden. Wij vermoeden dat bij deze twee gedragsvragen de beperkingen van een verbale onderzoeksmethode bij dove kinderen een rol hebben gespeeld. De vraag 'kan iets terugzeggen als een ander tegen hem/haar moppert' was bij een aantal dove jongelui niet altijd gemakkelijk duidelijk te maken. Wij hebben de indruk dat sommigen selectief hebben gereageerd op het woord 'moppert', en dat anderen deze vraag hebben geduid als 'terugmopperen, terugschelden'.

Bij de vraag 'andere jongens en meisjes plagen hem/haar' was het in een aantal gevallen moeilijk om duidelijk te maken dat we geen namen vroegen van leerlingen die anderen plaagden, maar van leerlingen die werden geplaagd. Ondanks onze uitleg noemden sommige leerlingen bij deze vraag de namen van plaaggeesten en niet van slachtoffers van plagerijen. Deze zin kan door een aantal leerlingen gelezen zijn als 'andere jongens en meisjes plagen', waarin 'andere jongens en meisjes' lijdend voorwerp zijn. Voor prelinguaal dove kinderen met een laag niveau van taalvaardigheid schijnt het met name in passief gestelde zinnen waarin het lijdend voorwerp vooraan in de zin staat moeilijk te zijn onderscheid te maken tussen subject en object (vgl. Van Uden, 1977). Deze vraag kan daardoor de betekenis hebben gekregen van 'betrokken bij plagerijen, als plaaggeest of als slachtoffer'.

Wij vinden dat het in onze dove onderzoeksgroep met de verbaal gestelde gedragsvragen goed mogelijk is tot een juiste predictie van sociometrische status te komen. Onze resultaten laten zien dat sociometrische status bij prelinguaal dove jongelui van dezelfde

mechanismen afhankelijk is als bij horende kinderen. De sociometrische statusgroepen kunnen bij dove jongelui op dezelfde wijze als bij horende kinderen worden beschreven. Acceptatie en afwijzing door groepsgenoten is in klassen met prelinguaal dove kinderen van dezelfde processen afhankelijk als bij normaal-horende kinderen in het reguliere onderwijs. Ons onderzoek laat zien dat dit ook op dezelfde manier kan worden onderzocht als bij horende kinderen. Wij concluderen dat er krachtige evidentie is voor de inhoudelijke validiteit van het sociometrisch interview in gebruik bij prelinguaal dove kinderen.

Een vraag die men zich dient te stellen, is in hoeverre vanuit onze onderzoeksgroep kan worden gegeneraliseerd naar andere groepen dove adolescenten. Wij hebben dove leerlingen onderzocht op scholen die gesproken, geschreven en/of gevingerspeld Nederlands als eerste taal aanbieden en die aansluiting bij de cultuur van dove volwassenen niet actief bevorderen. Op andere scholen voor doven in Nederland en daarbuiten wordt naast de dominante cultuurtaal of als eerste taal gebruik gemaakt van gebaren; tevens wordt daar aansluiting bij de dovencultuur wel aangemoedigd. De samenhang tussen coöperativiteit en acceptatie en tussen dominantie en afwijzing die, zoals uit het onderzoek van Van Lieshout et al. (1987) blijkt, zelfs bij éénjarige kinderen wordt gevonden, is mogelijk echter zo'n fundamenteel kenmerk van menselijke interactie dat het de vraag is of men in een dovengemeenschap met een eigen dovencultuur en gebarentaal tot fundamenteel andere bevindingen zou komen.

Noten

1. In dit artikel beschouwen wij als prelinguaal doof die kinderen die doofgeboren zijn of doofgeworden gedurende het eerste levensjaar, en met een hoorverlies niet kleiner dan 60 dB op 125 Hz, 60 dB op 250 Hz, 90 dB op 500 Hz, 90 dB op 1000 Hz, 90 dB op 2000 Hz, 90 dB op 4000 Hz, 90 dB op 8000 Hz. Dit zijn kinderen die zelfs met de beste hoorapparatuur taal niet verwerven langs zuiver auditieve weg (Van Uden, 1983).⁹
2. Bij een factoranalyse over 109 personen is een aantal van 24 variabelen veel te hoog. We hebben daarom eerst twee afzonderlijke factoranalyses gedaan over respectievelijk de even genummerde en oneven genummerde gedragsvragen uit het sociometrisch interview. Bij een tweede-ordefac-

toranalyse hadden de factorscores op de beide eerste factoren ladingen van respectievelijk .91 en .90 op de eerste tweede-ordefactor, de factorscores op beide tweede factoren ladingen van respectievelijk .92 en .92 op de tweede tweede-ordefactor, en de factorscores op de beide derde factoren ladingen van respectievelijk .77 en .81 op de derde tweede-ordefactor. Beide eerste-ordefactoranalyses leken tot dermate gelijkelijke oplossingen te leiden, dat we het geoorloofd achten om een factoranalyse over alle 24 gedragsvragen uit te voeren.

Literatuur

- Andersson, Y., *The world of the deaf: categorization of deaf people and culture as a resource in Mental Health Services*. In: Proceedings of the European Congress on Mental Health and Deafness, Rotterdam, The Netherlands, November 9-11, 1988. Utrecht, European Society for Mental Health and Deafness, 1989.
- Brink, P. ten, *De gegeneraliseerde binomiale verdeling als alternatief voor de sociometrische statusberekening volgens het probabiliteitsmodel*. Ongepubliceerde doctoraalscriptie, Katholieke Universiteit, Nijmegen, 1985.
- Cillessen, A. H. N. & P. W. M. ten Brink, Vaststelling van relaties met leeftijdgenoten. *Pedagogische Studiën*, 1991, 68, 1-14.
- Coie, J. D., K. A. Dodge & H. Coppotelli, Dimensions and types of social status: a cross age perspective. *Developmental Psychology*, 1982, 18, 557-570.
- Coie, J. D., K. H. Dodge & J. Kupersmidt, Peer group behavior and social status. In: S. R. Asher & J. D. Coie (Eds.), *Peer rejection in childhood*. New York: Cambridge University, 1990.
- Coie, J. D. & J. B. Kupersmidt, A behavioral analysis of emerging social status in boys' groups. *Child Development*, 1983, 54, 1400-1416.
- Greenberg, M. T. & C. A. Kusché, Cognitive, personal, and social development of deaf children and adolescents. In: M. C. Wang, M. C. Reynolds & H. J. Walberg (Eds), *Handbook of special education - Research and Practice. Volume 3: Low incidence conditions*. Oxford - New York, Pergamon Press, 1989.
- Hagborg, W., Hearing-impaired students and sociometric ratings: an exploratory study. *Volta Review*, 1987, 89, 221-228.
- Hagborg, W., A Sociometric investigation of sex and race peer preferences among deaf adolescents. *American Annals of the Deaf*, 1987, 134, 265-267.
- Higgins, P. C. *The deaf community: identity and interaction in a hearing world*. Unpublished doctoral dissertation, Evanston, Northwestern University, 1977.

- Kennedy, P., W. Northcott, R. McCauley & S. M. Williams, Longitudinal sociometric and cross-sectional data on mainstreaming hearing impaired children: implications for preschool programming. *Volta Review*, 1976, 82, 71-82.
- Lieshout, C. F. M. van, *Ontwikkelingspsychologische achtergronden van criminaliteit: opvoeder-kindrelaties, relaties met leeftijdgenoten en structuur van het zelfbeeld*. Paper gepresenteerd op het Symposium Jeugddelinquentie, Wageningen, april 1988.
- Lieshout, C. F. M. van, E. van Seyen & M. de Baaij-Knoers, *Peer-competence and mother-child and child-child interactions in one-year-olds*. Paper presented at the XIth Biennial Meetings of the International Society for the Study of Behavioral Development, Tokyo, Japan, 1987.
- MacMillan, D. L. & G. M. Morrison, Correlates of social status among mildly handicapped learners in self-contained special classes. *Journal of Educational Psychology*, 1980, 72, 437-444.
- Meadow, K. P., Studies of behavior problems in deaf children. In: L. K. Stein, E. D. Mindel & Th. Jabaley (Eds.), *Deafness and Mental Health* (pp. 3-22). New York: Grune & Stratton, 1981.
- Morrison, G. M., Sociometric measurement: methodological consideration of its use with mildly learning handicapped and nonhandicapped children. *Journal of Educational Psychology*, 1981, 73, 193-201.
- Newcomb, A. F. & W. M. Bukowski, Social impact and social preference as determinants of children's peer group status. *Developmental Psychology*, 1983, 19, 856-867.
- Parker, J. G. & S. R. Asher, Peer relations and later personality adjustment: Are low-accepted children at risk? *Psychological Bulletin*, 1987, 102, 357-389.
- Prins, J. B., M. A. Rothfuchs, T. J. Ferguson & C. F. M. van Lieshout, *Algemene en sociale competentie van peuters en kleuters beoordeeld door volwassenen en leeftijdgenoten*. Intern Rapport 86 ON 01, Katholieke Universiteit Nijmegen, Psychologisch Laboratorium, 1986.
- Roosen, M., *Sociale posities, gedrags- en persoonskenmerken*. Ongepubliceerde doctoraalscriptie, Katholieke Universiteit, Nijmegen, Nederland, 1988.
- Uden, A. M. J. van, *A world of language for deaf children. Part I. Basic principles. A maternal reflective method*. Lisse: Swets & Zeitlinger, 1977.
- Vernon, McC., Multihandicapped deaf children: types and causes. In: D. Tweedie & E. H. Shroyer (Eds.), *The multihandicapped hearing impaired: Identification and instruction* (pp. 11-28). Washington, DC: Gallaudet College Press, 1982.
- Vernon, McK. & P. Ottinger, Psychological evaluation of hard of hearing. In: L. K. Stein, E. D. Mindel & Th. Jabaley (Eds.), *Deafness and Mental Health* (pp. 49-64). New York: Grune & Stratton, 1981.

Curricula vitae

M. Broesterhuizen is als psycholoog verbonden aan het Diagnostisch Centrum van het Instituut voor Doven te Sint-Michiëlsgestel ten behoeve van Voorzorg en Intake.

C. F. M. van Lieshout: zie pag. 54

J. M. Riksen-Walraven is hoofddocent aan de Vakgroep Ontwikkelingspsychologie van de Katholieke Universiteit Nijmegen.

Voor meer gedetailleerde informatie kan men zich wenden tot: M. Broesterhuizen, Instituut voor Doven, Diagnostisch Centrum, 5271 GD Sint Michielsgestel

Summary

Broesterhuizen, M., C. F. M. van Lieshout & J. M. Riksen-Walraven. 'Sociometric nominations in prelingually deaf adolescents.' *Pedagogische Studiën*, 1991, 68, 78-85.

Sociometric methods can be used with nonhearing-impaired children for classification into two at risk groups, namely, rejected and neglected children. In the present study, a typology of sociometric status was found in a group of 109 adolescents attending different schools at an institute for the deaf that converged well with research results reported for nonhearing-impaired children enrolled in regular education. Similar results were found for sociometric status and social evaluation in the hearing impaired when compared with nonhearing-impaired children. The results support the conclusion that peer nominations are a valid indication of social competence in deaf children. The results contradict the often heard opinions of clinicians that a verbally-based technique is inappropriate for use with the prelingually deaf and that there are different group relations in deaf versus nondeaf children.